

Ἡ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΕΛΛΑΔΑ ΕΜΠΡΟΣ ΣΤΟ ΔΡΑΜΑ ΤΗΣ ΚΑΤΟΧΗΣ

Μιλεῖ ὁ Ἄγγελος ΣΙΚΕΛΙΑΝΟΣ

Ἀπὸ τὸ πρῶτο σημερινὸ τους φύλλο τὰ «Ἐλεύθερα Γράμματα» ἀρχίζουν τὴ μεγάλη τους ἔρευνα γιὰ τὸ πῶς ἐζησαν καὶ τὸ πῶς ἀντιμετώπισαν τὸ δράμα τῆς Κατοχῆς οἱ πνευματικοὶ μας ἀνδρῶποι κ' οἱ καλλιτέχνες μας.

Οἱ συνεντεύξεις μας θὰ γίνουν μὲ ἀντιπροσωπευτικούς τυποὺς τοῦ σημερινοῦ μας πολιτισμοῦ ποῦ, ἕνεκα τῆς θέσης τους ἢ ἐξαιτίας τῆς μοίρας, ἤρθαν σὲ τραγικώτερη ἐπαφὴ μὲ τὸν ἔχθρο. Θὰ δώσουμε πιστὰ τὶς ἀπαντήσεις τους, τὶς κρίσεις τους, τὴ ἀγωνία ποῦ τους κύκλωσε καὶ τὴν ἀντίδρασή τους. Ἐλπίζουμε πῶς θὰ μπορέσουν ἔτσι οἱ σημερινοὶ Ἕλληνες καὶ ξένοι, νὰ δοῦν ἀκόμη μιὰ πλευρὰ τῆς τετράχρονης δοκιμασίας μας. Κ' οἱ ἄλλοι ποῦ θὰ ἐρῶσαν νὰ βροῦν μας στήλες αὐτὲς ἕνα ἀληθινὸ δοκουμέντο τοῦ ἀντικτύπου ποῦ ἀφῆκε, στὶς ψυχὲς καὶ στὸ πνεῦμα τῶν διανοουμένων καὶ τῶν καλλιτεχνῶν μας, τὸ φασιστικὸ πέρασμα ἀπὸ τὴν πατρίδα μας.

Ἀνεβαίνουμε ἕνα ἀνηφορικὸ δρόμο τοῦ Παλαίου Θαλάσσιου γιὰ νὰ πάμε στὸν Ἄγγελο Σικελιανό, στὸ ἐρημητήριό του. Ἄβρας τοῦ δελτινοῦ, ἀπτική γαλήνη κι' ἀρμόρια τοῦ Σαρωνικοῦ θιννοῦ στὸ τοπίο τὴν ὁμορφία καὶ τὴν ἰερὴ ἀρμονία τῆς Ἑλλάδας. Ὡστόσο στὰ σταυροδρόμια, στὶς γωνιὲς τοῦ δρόμου, στ' ἀδιέξοδα, συμπασιλέγματα πλῆθος θυμίζουν τὶς μαύρες ὄρες τοῦ κατακτητῆ καὶ τὸ θανατηφόρο νόημα τοῦ πολέμου.

Προχωροῦμε. Ἡ ὥρα εἶναι γλυκιά, εἶναι μυσφορὰ μὲ τὶς τριγύρω ἀλάσβητες ἀκακίες καὶ τὶς πασχαλιές.

Ὁ ποιητὴς μας ὑποδέχεται, μὲ τὴ γνώση τοῦ εὐγένεια, ὅπου δέονται ἢ ἀνατολίτικη χάρις μὲ τὴ δυτικὴ πνευματικότητα. Ἐνα δωμάτιο φοιτητικὸ, ἀπῆριτο, ὅπως τὸ φῶς εἶναι λίγο καὶ πάρα πολλὰ τὰ βιβλία.

Μὰς μιλεῖ ὁ Σικελιανός γιὰ τὶς ἐργασίες ποῦ εἶναι τώρα τὸ καθημερινὸ του μέλημα. Δουλεῖ ἕνα πεζογραφικὸ ἔργο, φιλοσοφικῆς μορφῆς. «Υπαρξὴ καὶ Ἰστορικία», ὅπου ἐκφράζει τὶς ἐντυπώσεις του ἀπὸ τὰ γεγονότα τῶν τελευταίων χρόνων. Συγχρόνως ἀποτελειώνει τὶς τραγωδίες του: «Ὁ Χριστὸς στὴ Ρώμη», «Ἀσκληπιός», «Ἐὐγενής».

Τοῦ βάζουμε τὴν πρώτη ἐρώτηση τῆς ἔρευνάς μας:

— Ποιὰ εἶταν τὰ συναισθήματά σας ὅταν ἀντικρύσατε τὸν πρῶτο Γερμανὸ στρατιώτη;

Καὶ μέσα στὸ φοιτητικὸ δωμάτιο ἀκούεται τότε καμπανιστὴ ἢ ἀπάντηση τοῦ Δασκάλου:

— Θὰ μοῦ ἐπιτρέψετε ν' ἀπαντήσω στὸ ἐρώτημά σας ἀπὸ μιὰ

πὼν καὶ τῶν γεγονότων ποῦ ἀκολούθησαν μοιραία τὴν ἐμφάνισή τους. Θὰ περιορισθῶ γι' αὐτὸ σ' ἐλάχιστες ὑποδείξεις γιὰ τὸν πρῶτο, τὸ Μουσσολίνι καὶ σ' ἄλλες τόσες γιὰ τὸ δεύτερο, τὸ Χίτλερ.

Ὁ Μουσσολίνι λοιπόν, γιὰ ν' ἀρχίσουμε ἀπ' αὐτόν, δὲν εἶτανε τὸ χαϊδεμένο πνευματικὸ παιδί ἐνὸς Δ' Ἀπυνητῆ, ἐνὸς ἀνθρώπου δηλαδή, ποῦ οἱ πνευματικὲς του ρίζες δὲν πήγαιναν ποτὲ μακρύτερα ἀπ' τὸ ἔδαφος ἐνὸς θεατρικοῦ Ρωμαϊκοῦ σωθίνισμου καὶ Ἱμπεριαλισμοῦ;

Κι' ὁ Χίτλερ τάχα δὲν ἔχει γιὰ πνευματικούς προγόνους του, ὄλους σχεδὸν τοὺς Γερμανοὺς φιλόσοφους, μέσα στοὺς ὁποίους — τοὺς περισσότερους — τὸ δογματικὸ κριτήριό τοῦ ἠθικοῦ «καταναγκασμοῦ» καὶ τῆς «δύναμης» θριαμβεύει; Μήπως πίσω ἀπ' ὅλη τὴ Γερμανικὴ σκέψη — ἂν ἐξαιρέσουμε ἴσως ἕνα Hölderlin ἢ ἕνα Schelling — δὲν παραμονεύει ὑποσυνειδητὰ ἢ συνειδητὰ καὶ κυνικὰ ὁ Πρωσοσισμός;

Ὡς κι' ὁ Νίτσε, ποῦ παραμένει πάντα ἕνας ἥρωας κι' ἕνας μάρτυρας στὸ βάθος, ἕνας «Ἐσταυρωμένος» τοῦ Δυτικοῦ πνεύματος, δὲν κατατῆγει κοσμοθεωρητικὰ στὸ τελευταῖο βιβλίό του μ' αὐτὰ τὰ λόγια: «Θέλετε νὰ ζήρετε τί εἶναι γιὰ μὲ ὁ κόσμος; Θέλετε νὰ Σᾶς τὸν δείξω μέσα στὸν καθρέφτη μου; Αἱ λοιπόν, ὁ κόσμος εἶναι ἕνα τέρας. Δύναμη, χωρὶς ἀρχὴ καὶ τέλος, ἕνα συμπυκνωμένο καὶ μπρούτζινο μεγαλεῖο Δύναμης ποῦ δὲν γίνεται οὔτε μικρότερο, οὔτε μεγαλύτερο, ποῦ δὲν ἀναλίσκεται... ἕνας κόσμος ποῦ διαρκῶς δημιουργεῖ καὶ διαρκῶς καταστρέφει τὸν ἑαυτό του, ἕνας κόσμος χωρὶς σκοπὸ, ἐκτός ἂν φανταστοῦμε σὰ σκοπὸ τὴν χαρὰ τοῦ αἰώνιου κύκλου. Θέλετε λοιπὸν ἕνα ἔννομα γι' αὐτὸν;

τοῦ δηλητηριασμοῦ τῶν φυλῶν φροντίζει γιὰ τὰ καλύτερα στοιχεῖα τῆς δικῆς του ράτσας, εἶναι πεπρωμένο νὰ γίνεαι μιὰ μέρα ὁ κυρίαρχος τῆς Γῆς». Ποιὰ ἰδιαιτέρη λοιπὸν ἐντύπωση θέλετε εἶπει ἀπ' αὐτὸ νὰ κάμει, σ' ἕναν ἄνθρωπο ποῦ ζεῖ ἐσωτερικὰ τὴν Ἱστορία, ἂν λάβει μάλιστα ὑπ' ὄψει τοῦ μ' ὅσα ἄλλα εἶπα, τὴ συνενόχησιν ἀκέριας τῆς Εὐρώπαικῆς διπλωματίας στὸ κατάντημα τοῦ κόσμου, ἢ ἐμφάνιση ἐνὸς Ρομπὸτ Ναζι στὰ θεῖα μας χῶματα, ἢ τῆς ὀπερέττας τῶν φριχτῶν, τῶν κοκορόφτερων καραμπινιέρων, ἀνάμεσα στὸν αὐστηρὸ, λιτὸ καὶ καθαυτὸ ἱερὸ λαὸ μας; Ἄγανάχτηση καὶ φοβερὴ ἐσωτερικὴ, ἀλλὰ κ' ἐξωτερικὴ, σὰ θάρχονταν ἢ ὄρα, ἀντίσταση ἀπ' ὄλους μας μαζί, ἀλλὰ ἰδιαιτέρη γιὰ τοὺς πνευματικούς ἀνθρώπους στὴν Ἑλλάδα, ὅσοι ὑπάρχουν τέτιοι, Ἄγανάχτηση, ἀηδία καὶ Εὐθύνη, ἀπροσμέτρητη πνευματικὴ καὶ ἠθικὴ Εὐθύνη γιὰ τὸ μέλλον!

Νὰ, τί ἔνωσα καὶ νιώθω ὄλοένα ἀπ' τὴ στιγμή ποῦ ἀντίκρουσα τὸν πρῶτο Γερμανὸ στρατιώτη στὴν Ἑλλάδα, γιὰ νὰ ἐπιστρέψω ἄμεσα ἐπὶ τέλους στὸ ἀρχικὸ ἐρώτημά Σας: «Ἄγανάχτηση» ἀηδία κι' εὐθύνη, ἀπροσμέτρητη πνευματικὴ καὶ ἠθικὴ εὐθύνη γιὰ τὸ μέλλον.

Ὁ ποιητὴς ἀναπνέει βαθιὰ σὰ σὰ πάλεψε. Ἡ ἀγανάχτησή του εἶναι ἀκράτητη. Γίνεται σιωπὴ.

Τὸν ρωτοῦμε:

— Θεωρεῖτε ὑπεύθυνο ὄλο τὸ Γερμανικὸ λαὸ γιὰ τὰ αἴσχη τῆς κατοχῆς ἢ μόνον τοὺς ἀρχηγούς του;

— Καὶ σ' αὐτὸ τὸ ἐρώτημα τὴν

— Ποιὲς πιέσεις δοκιμάσατε ἀπὸ τὶς Ἀρχὲς Κατοχῆς;

— Ἐπειτ' ἀπ' τὸν ὄγκο τῶν Πανελληνίων συμφορῶν ποῦ δημιουργήσεν ἡ Κατοχὴ ἀνάμεσά μας, θάτανε μικρόχαρο ἀσφαλῶς, ν' ἀσχοληθῶ ἰδιαιτέρη μὲ τὰ δικά μου ἀτυχήματα. Σᾶς λέω γιὰ σήμερα μονάχα τοῦτο: Εἶτανε πολλὰ καὶ σοβαρώτατα: Μιὰ ἄλλη φορὰ, μπορεῖ νὰ Σᾶς ἀπασχολήσω περισσότερο γι' αὐτά, ὅχι γιατί εἶναι δικά μου, ἀλλὰ γιατί κι' αὐτὰ θὰ πρέπει νὰ κατατεθοῦνε ὡς γενικώτερο παράδειγμα τῶν δοκιμασιῶν μας, στὸ κοινὸ ἱστορικὸ ταμεῖο τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ. Ἄλλ' αὐτὴ τὴν ὥρα ὁ τόνος τῆς συνέντευξής μας πήρεν ἄλλο δρόμο, καὶ καλύτερα νὰ τὸν κρατήσουμε σ' αὐτὴ τὴν αὐστηρὴ ἠθικὴ γραμμὴ ὡς τὸ τέλος.

— Πῶς βλέπετε τὴν ἀντίσταση τοῦ λαοῦ μας ἐναντία στὸν Κατακτητὴ καὶ ἰδιαιτέρη ποιά πιστεύετε πῶς πρέπει νᾶναι ἀπέναντι τοῦ λαοῦ μας, ἢ εὐθύνη τῶν πνευματικῶν ἀνθρώπων στὸ ἄμεσὸ μας μέλλον;

— Ἐδῶ πρέπει νὰ κάνουμε ἴσως μιὰ μικρὴ ἀναδρομὴ. Ἡ ἀντίσταση τοῦ λαοῦ μας, ξεκινῶντας ἀπὸ τὰ ἱστορικὰ προανακρούσματα τῶν ἡμερῶν τῆς Κατοχῆς, εἶταν στὸ σύνολό της καταπληκτικὴ καὶ μεγαλειώδης. Τὸ ὅπουσυνειδητο τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ στὴν Ἀλβανία κι' ἀπὸ τὴν Ἀλβανία κι' ἔπειτα, ἀποδείχτηκεν ἀπύθμενο σὲ δύναμη καὶ σὲ κρυμμένες ἐσωτερικὲς πηγές. Μὴν ξεχνᾶμε πῶς μὲ τὸν Ἀλβανικὸν ἀγῶνα, ἢ Ἑλλάδα ἀπροσδόκητα ἔγινε γιὰ ὁλόκληρο τὸν κόσμον ὁ κυριότατος παράγοντας γιὰ τὴν ἀφύπνιση σ' ὄλους τοὺς ἄλλους λαούς, μιᾶς κοσμικῆς ἠθικῆς ἀλληλεγγύης. Τὸ «πάρτε παράδειγμα ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα» δὲν ἦ-

— Θά μου επιτρέψτε ν' απαντήσω στο ερώτημά Σας από μια σκοπιά που ελπίζω να περιλαβάνει κι' αυτά πώχετε τυχόν στο νου Σας να μου πείτε, αλλά κι' άλλα που γεννιούνται αυτή την ώρα στο μυαλό μου, από τη στιγμή που η άφορμή που Σας έφερε ως εδώ ήταν τόσο σοβαρή — και για τους δυό μας βέβαια — ώστε να κάμετε σχεδόν ένα μικρό ταξίδι να με βρείτε. Γιατί ασφαλώς ούτε για Σας ούτε για μέ, τα φοβερά αυτά χρόνια που περάσαμε, είναι μια ευκαιρία συγκέντρωσης έντυπώσεων κι' άνεκδότων. Ήρθαν κι' έφυγαν για να βαθύνουνε μέσα μας μια προϋπάρχουσα πνευματική εμπειρία και να μας τονώσουνε όσο είναι δυνατό περισσότερο, το αίσθημα μιας αμείλιχτης ευθύνης.

Τόν πνευματικό άνθρωπο ποτέ δεν τόν πρακαταλαβαίνουνε τα γεγονότα. Τά βλέπει καθαρά ν'αρχονται, με «βραδυσεισμική» ή μ' απότομη «σεισμική» έκδήλωση, μέσ' από τη γενική πνευματική μαζί και ιστορική πορεία της ανθρωπότητας. Για αυτό και σπεύδω να Σας πω: 'Ο Μουσσολίνι κι' ο Χίτλερ, δεν είτανε για μένα ξαφνικά και απλά «συμπτωματικά» φαινόμενα ή επιφαινόμενα της εποχής μας. Τους είχε προετοιμάσει το γενικώτερο πνεύμα του αιώνα μας στη Δύση.

Χωρίς άλλο θάπρεπε να επεκταθώ πολύ για ν' αναπτύξω λεπτομερειακά κι' απ' όλες τις πλευρές τη γενεαλογία τέτιων τύ-

τη χαρά του αιώνιου κύκλου. Θέλετε λοιπόν ένα όνομα γι' αυτό τον κόσμο; Και ένα φως για Σας, ώ δυνατοί κι' ώ άτρόμητοι; Αύτος ο κόσμος δεν είναι τίποτ' άλλο παρά μια Θέληση προς Δύναμη. Και Σεις οί ίδιοι δεν είστε τίποτ' άλλο, παρά Θέληση προς Δύναμη.

Σ' αυτά τα λόγια καταλήγει ο Νίτσε και τα λόγια αυτά, γίνονται τέλος έμβλημα και σύνθημα, σ' ένα σωρό από καμπούνους άναγνώστες του, σαν ο Ντ' Ανβούντσιο, ο Μουσσολίνι, ο Χίτλερ! Τι καταπληκτικό λοιπόν, αν οί δυο πρώτοι μεταμφιέζονται σε υπερανθρώπους, κι' ο τελευταίος λαχταρά να σκηνοθετήσει στην ιστορία δλόκληρη και σε κοσμική κλίμακα, ένα κακέκτυπο Βαγνερικό μελόδραμα;

Τι καταπληκτικό αν ο Μουσσολίνι έπειτ' απ' αυτό, από το 1930 ώρύεται στην πλατεία του Μιλάνου με πιστά δοσμένη από το «Difionagio Mussoliniano», την πιο κάτω φράση:

«Είμαστε βέβαιοι για το μέλλον μας, γιατί για τόν σκοπόν έτούτο συντονίζουμε όλες τις ενέργειές μας, οργανώνουμε όλες τις δυνάμεις μας γιατί ποτέ δεν θα μάς προκαταλάβουνε τά γεγονότα!»

Και τί παράξενο αν ο Χίτλερ τελειώνει το Mein Kampf του, γράφοντας:

«Ένα κράτος που στην εποχή

του;

— Και σ' αυτό το ερώτημα, την πρώτη θέση πέρνει, όπως πιστεύω, ή βαθύτερη ποιότητα της πνευματικής ήγεςίας σ' ένα λαό. Βιολογικά, οί λαοί στο σύνολό τους, δεν μπορούμε απόλυτα να πούμε: είναι καλοί ή κακοί. 'Αλλ' ακριβώς από την ώρα που ένας λαός, μεθοδικά κι' επί αιώνες διαποτίζεται από ήλίθια έγωκεντρικά κριτήρια — ένας λαός που ακριβώς στη βιολογική του βάση είναι γερός, αλλά αδιάπτωτα αναρριπίζεται βαθειά του ένας κτηνώδης και όψιμος πολεμικός Μεσσιανισμός, που μηχανοποιείται μέρα νύχτα σ' όλες του τις ικανότητες και σ' όλες του τις εκδηλώσεις, πώς δε θέλετε στο τέλος να μην όνειρεύεται να γίνει ή λαίμητόμο όλης της άλλης ανθρωπότητας, για να σηκώνει μοναχός του το κούφιο του κεφάλι άπάνω από τόν κόσμο έπειτα απ' αυτό; Κι' όταν προπάντων, στην αποφασιστική στιγμή των «περωμένων» του, ως νομίζει, έχει ως ήγέτες του ακριβώς τέτοια κεφάλια κούφια, όπως ασφαλώς δεν φάνηκαν ποτέ ως στα σήμερα στην 'Ιστορία, τόν «ώραίο» Αδόλφο, ή τόν Γκαϊμπελς, ή τόν Γκαϊριγκ, πώς θα θέλαμε να μην ύψώσουνε σαν είδωλο, στην πιο κυρίαρχη θέση μέσα τους, το Σαδισμό, και μοναχά τόν Σαδισμό;

Έρχόμαστε τώρα στα άτομικά ζητήματα και ρωτάμε:

δειγμα από την 'Ελλάδα» δεν ήταν μόνο ή φωνή την ώρα εκείνη ενός έθνους, της Γαλλίας, που απ' τα βάθη των σκληρών δοκιμασιών της, άποζήταε τραγικά τη λύτρωσή του. Είταν ή φωνή όλων των άλλων λαών που δε σταθήκαν έγκαιρα αντιμετώπισις ίταμές Καισαρικές ή Πρωσικές επιβουλές. Είταν ή φωνή που έφτανε ώκεάνεια και πανελεύθερη άπάνω από τά κύματα του 'Ατλαντικού. Είταν ή φωνή που ξεκινούσε από τά βάθη όλης της γής από τά έγκατα της Κίνας. Είταν ή Δημογοργόνεια των στεππών Ιαχή. Κ' είτανε ή φωνή όλων των άλλων, μακρυνών μας ή σιμοτινών συμμάχων, που διψούσανε ή διψάν για άληθινή 'Ελευθερία.

Κι' αυτό το ίδιο σύνθημα, ασφαλώς μπορούμε να το ίσχυριστούμε ίσχυσε έκτοτε, όταν ή αντίσταση έτούτη μεταφέρθηκε όποιεσδήποτε κι' αν είτανε οί διάμεσες μικρές μας πτώσεις — και στις πόλεις μας και στα βουνά μας. Δεν είν' ή ώρα να Σας πω και να τονίσω ιδιαίτερα — γιατί έχω χρέος να περιορισθώ άπαντώντας μονάχα στα σημερινά έρωτήματά Σας — πώς πιστεύω πώς τó δ ρ α μ α τ ή ς 'Ελευθερίας έπαίχτη κατά τρόπον ά ν υ π έ ρ β λ η τ ο από τó λαό μας. 'Ισως βέβαια κάποιες ώρες και στιγμές ή ίδια αντίστασή μας κατά του κακού, διαβατικά κ' εκείνη να έκφυλίστη (Συνέχεια στην 6η σελίδα)

(Συνέχεια ἀπὸ τὴν 3ῃ σελίδα)

σὲ Κακό. Ἄλλ' οἱ λαοὶ δὲν κρίνονται μονάχα ἀπ' τὶς στιγμὲς αὐτές. Ἔτσι ἴσως θάπρεπε νὰ κρίνονται οἱ ἡγέτες τοῦ καὶ μόνο. Καὶ σὲ τοῦτο τὸ σημεῖο, — προπάντων ἀπὸ τώρα καὶ μπροστὰ — οἱ πνευματικοὶ τοῦ ἡγέτες. Καὶ νομίζω νᾶναι ἡ ὥρα στὸ σημεῖο αὐτὸ νὰ διευκρινίσουμε τὸ ἄλλο σκέλος ἀπ' τὸ ἐρώτημά Σας: «Ποιὰ πιστεύω ὅτι πρέπει νᾶναι ἀπέναντι τοῦ λαοῦ μας ἡ εὐθύνη τῶν πνευματικῶν τοῦ ἀνθρώπων στὸ ἄμεσό μας μέλλον.»

Κι' ἀπαντῶ: Τεράστια. Γιατὶ ἂν τώρα ἐπὶ πέντε χρόνια, ὁ λαός μας ἀγωνίστηκε, ὡς δὲν ἀγωνίστηκε ἴσως ἄλλος — γιὰ ὅλα ἀπόλυτα τὰ τίμια κ' ἱερά τοῦ Ἑλληνισμοῦ κι' Ἀνθρωπισμοῦ μας, ποῦ οἱ θυσίες κ' οἱ προσφορές τοῦ ἀπύθμενου τοῦ ἡρωϊκοῦ ὑποσυνείδητου θὰ βροῦνε μιὰν ὑπεύθυνη δικαίωση καὶ μιὰ πλείριαν ἀνταπόκριση, ὅσο στὸν ἀληθινὰ καθοδηγητικὸν ἀγῶνα τῶν

πραγματικῶν πνευματικῶν τοῦ στελεχῶν; Ποῦ, ἡ φοβερή, ἡ γιγάντια δίψα τοῦ γιὰ ἀληθινὴν Ἐλευθερία, θὲ νᾶθροει τὶς ἀντάξεις ἄραγε πηγές νὰ ξεδιψάσει; Μήπως τάχατε στὴ «φιλολογικὴν» ὑμνητικὴ ἐξιστόρηση αὐτῶν τῶν ἰδίων ἡρωϊσμῶν τοῦ; Μήπως στὴν ἀνεκδοτολογικὴ συγκέντρωση τῶν ἀπειρῶν μορφῶν ἀντίδρασης ποῦ πῆρεν ἀντικρὺ στὰ γεγονότα, τὰ ἐμπόδια, τὰ μαρτύρια καὶ τὰ πράγματα, ἡ ἀληθινὰ ἐπικὴ τοῦ ὀρμηλασίου; Ἡ μήπως, γιὰ νὰ ἐξηγούμαστε ἀνδρικὰ καὶ καθαρά, μονάχα σὲ μιὰ κάποια βιωτικὴ ἰσορρόπηση, ὅσων ἀπομένουνε ἀπὸ τὸ λαὸν αὐτό, πάνω στὴ φλούδα τῆς ἀσύγκριτης ἐτούτης γῆς; Ποιὸς θὰ τολμοῦσε νὰ βεβαιώσῃ, πῶς αὐτὰ ἀνταποκρίνονται οὐσιαστικὰ στὸ βάθος καὶ τὴ δίψα τοῦ γιγάντιου λαϊκοῦ Ἑλληνικοῦ ἱστορικοῦ ὑποσυνείδητου; Ἀσφαλῶς κανένας!

Στὴν ὑπέρτατη καὶ σύγχρονο αὐτὴ ἐξοδο τοῦ ὑποσυνείδητου τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ

πρὸς ἀναζήτησιν τῆς καθαρῆς, τῆς ζωντανῆς, πνευματικῆς, πολιτικῆς, κοινωνικῆς καὶ γενικὰ δημιουργικῆς τοῦ Ἐλευθερίας, ἀναντίρρητα χρειάζεται κάτι ἄλλο: Χρειάζεται ἓνα ὄργανο ὑπεύθυνο τῆς ὄλης τοῦ ἱστορικῆς προαγωγῆς, μιὰ κεντρικὴ καὶ ὑπεύθυνη πνευματικὴ πρωτοπορεία ποῦ ν' ἀναλάβῃ νὰ τὸν ὀδηγήσῃ πρὸς τοὺς νέους τοῦ φωτεινοῦς προορισμοῦς. Οἱ ὑπεύθυνοι ἄς ἀπαντήσουν. Ὅχι ὅμως μὲ ὑποσχέσεις καὶ μέλογια, ἀλλὰ δουλεύοντας, εἴτε μαζί, εἴτε χῶρια, ἀλλὰ νύχτα πιά καὶ μέρα γιὰ τὸν ὕψιστον αὐτὸ σκοπὸ, σκληρά. Ἡ μεγάλη ὥρα ἔχει σημάνει πιά. Ὅσο γιὰ μένα, ἀγαπητέ μου φίλε, ἐνῶ δουλεύω ἐδῶ

στὴ μοναξιά ποῦ μηῦρατε, ὅπως μπορῶ κ' ἐγὼ μὲ τὶς δυνάμεις μου κι' ἀκοίμητα γιὰ τοῦτο τὸ σκοπὸ, νιώθω ἀπὸ τώρα τὴ χαρὰ πῶς θὲ νὰ μπῶ, ὡς ἐλπίζω, σύντομα σ' ἓνα κοινὸ πνευματικὸν ἀγῶνα, μ' ὄλους μας τοὺς ἄλλους ζωντανούς καὶ ὑπεύθυνους πνευματικούς συντρόφους, καὶ ἡ χαρὰ αὐτὴ μὲ πλημμυρίζει, γιὰτὶ μπρὸς ἀπὸ τὰ μάτια μου διαθαίνει κι' ὅλας ἡ ἀτσαλένια ἀστραπὴ μιᾶς καθαρῆς μελλοντικῆς μας Νίκης, Νίκης ὀχι τόσον ἰδικῆς μας, ὅσο Νίκης πλέον ὀλόκληρου τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ.

Αὐτὰ μᾶς εἶπε ὁ ποιητής. Σὲ λίγο χωριστήκαμε. Πήραμε τὸ δρόμο μελετῶντας, βαθιὰ μέσα μας, τὰ λόγια του.

M. A. M.